

Derleme REVIEW

Gönderilme Tarihi: 24 Haziran 2024; Revize Edilmiş Hali: 3 Temmuz 2024; Kabul Tarihi: 3 Temmuz 2024

ABD HEGEMONYASI'NIN DÖNÜŞÜMÜ VE LİBERAL ULUSLARARASI DÜZENE ETKİSİ¹

THE TRANSFORMATION OF US HEGEMONY AND ITS IMPACT ON THE LIBERAL INTERNATIONAL ORDER

Ebru ESEN²

Öz

Bu çalışma, bilhassa 2000 sonrası uluslararası politikada yaşanan gelişmelerin ABD hegemonyası ve liberal uluslararası düzenin geleceği için ne anlam ifade ettiği hakkındaki tartışmalara katılmak amacıyla hazırlanmıştır. ABD hegemonyasının düşüşü son yıllarda özellikle Batı uluslararası ilişkiler literatüründe popüler konular arasındadır. Kimi araştırmacılar ABD hegemonyasındaki zayıflamayı, ABD politikalarının bir sonucu olarak değerlendirirken, başka bir görüşü temsil eden akademisyenler, bu durumun diğer güçlerin uluslararası politikadaki yükselişinden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Kuşkusuz ABD hegemonyasındaki düşüş tek bir sebeple açıklanamaz. Zira hegemonyaların kurulması ve sürdürülmesi gücün yanı sıra rıza unsurunu da gerektirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada ABD hegemonyasında meydana gelen gerilemede diğer güçlerin yükselişinin etkisi olduğu kabul edilmekle birlikte, söz konusu gelişmenin tek başına nispi güç kaybı çerçevesinde açıklanamayacağı ileri sürülmektedir. Rıza unsuru, hegemon devletin liderlik sorumluluğunu üstlenme ve sistemin diğer üyelerinin hegemon devletin liderliğini kabul etmelerini gerektirmektedir. Buna karşın ABD, 2000 sonrası uyguladığı politikalarla liderlik sorumluluğuna aykırı davranmakta ve diğer aktörler nezdinde hegemon devlet olarak giderek saygınlığını yitirmektedir. Bir hegemonyanın bütüncül bir uluslararası düzenin yaratılmasında ve sürdürülmesinde oynadığı rol göz önünde bulundurulduğunda, ABD hegemonyasının düşüşü daha dikkate değer hale gelmektedir. Çalışmada ABD hegemonyasındaki düşüşün liberal uluslararası düzeni istikrarsızlığa sürüklediği, fakat buna rağmen yakın bir gelecekte küresel hegemonyanın değişmeyeceği ileri sürülmektedir. İlerleyen yıllarda hegemonik liderliğin değişmesi ya da hegemonsuz bir sisteme geçilmesi halinde dahi liberal uluslararası düzenin süreceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Güç ve Rıza, Amerikan Gerilemesi, Güç Kayması, Liberal Uluslararası Düzen

Abstract

This study aims to contribute to the debate on what post-2000 developments in international politics mean for the future of US hegemony and the liberal international order. The decline of U.S. hegemony has been a popular topic in the Western international relations literature in recent years. While some scholars see the decline of U.S. hegemony as a consequence of the U.S. policies, others argue that it is due to the rise of other powers in international politics. It is evident that the decline of U.S. hegemony cannot be attributed to a singular factor. The establishment and sustenance of hegemonic powers necessitate the concurrence of both consent and power. Consequently, this study recognizes the influence of the rise of alternative powers on the decline of U.S. hegemony. However, it argues that this phenomenon cannot be solely explained by a relative diminution of power. This is because the establishment and maintenance of hegemonies requires the element of consent as well as power. Therefore, this study acknowledges that the decline in US hegemony is due to the rise of other powers, but argues that this development cannot be explained in terms of relative loss of power alone. The element of consent requires the hegemonic state to assume a leadership role and that the other members of the system to accept the hegemon's leadership. On the contrary, with its post-2000 policies, the US has been violating its leadership responsibility and gradually losing its prestige as a hegemon

¹ This study is a revised version of the doctoral thesis.

² Arş.Gör., Bayburt Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ebruesen@bayburt.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2254-6373>

Citation: Esen, E. ABD Hegemonyası'nın Dönüşümü ve Liberal Uluslararası Düzene Etkisi, İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi (2025) 8 (1):32-46, DOI: <https://doi.org/10.33416/baybem.1504485>

state in the eyes of other actors. The decline of US hegemony is particularly noteworthy when one considers the role a hegemony plays in the creation and maintenance of a coherent international order. This paper argues that the decline of US hegemony has destabilized the liberal international order; however, despite this, it is unlikely that global hegemony will change in the near future. Even in the event of a change in hegemonic leadership or a transition to a non-hegemonic system in the coming years, the liberal international order is predicted to continue.

Keywords: Hegemony, Power and Consent, American Decline, Power Transition, Liberal International Order

1. GİRİŞ

Uluslararası düzenlerin tarihi oldukça eskidir. Kimilerine göre, siyasi birimlerin birbirleriyle etkileşim içerisine girdikleri günden bu güne kadar, birimler ilişkilerini bir düzen çerçevesinde yürütmüşlerdir. Buna karşın hakim görüş, ilk uluslararası düzenin 1648 Westphalia Barışı'yla meydana geldiği yönündedir. Küresel bir uluslararası düzen ise ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla mevcuttur. Zira bu tarihten önce bugün kullandığımız anlamda bir uluslararası düzenden değil, dünyanın farklı yerlerinde aynı anda varlıklarını sürdüren bölgesel düzenlerden söz edilebilir. (Bonney, 1991, s. 81, s. 365, akt. Kocs, 2019). Nitekim bu tarihte uluslararası düzeni şekillendirme kabiliyeti ve isteği olan küresel bir hegemonun ortaya çıkması bütüncül bir uluslararası düzenin yaratılması açısından belirleyici olmuştur. Ancak küresel bir hegemonun varlığı uluslararası düzenin sürdürülebilirliği açısından da önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle bir hegemonun varlığı uluslararası düzeni daha istikrarlı ve krizlere karşı korunaklı kılmaktadır (Kennert 2015, s. 1). Bu anlamda uluslararası sistemdeki en güçlü devlet olan hegemonya, kamu malı sağlama, kurumlar oluşturma ve hakim ideolojiyi uluslararası topluma yayma suretiyle bütüncül ve sürdürülebilir bir düzen inşa etmektedir (Bielefeld vd., 2022, s. 133).

ABD, liberal uluslararası düzenin kurulmasında ve yaklaşık seksen yıldır sürdürülmesinde başlıca sorumluluğu üzerine almıştır. Ancak son yıllarda ABD hegemonyasının zayıfladığına dair çeşitli görüşler uluslararası ilişkiler uzmanlarının ilgi odağındadır. Bilhassa Batılı akademisyenler tarafından tartışılan konu, genel anlamda iki grup altında ele alınmaktadır. Birinci grup ABD hegemonyasının zayıflığını ABD'nin uluslararası politikadaki tutumuna bağlamaktadır. Bu görüşe göre 2000'li yıllarla birlikte ABD tek taraflılığı çok taraflı siyasetin üzerinde tutmuş ve çıkarları gerektirdiğinde kurucusu ve koruyucusu olduğu liberal uluslararası düzene aykırı hareket etmekten çekinmemiştir. Nitekim bu politika, ABD hegemonyasıyla birlikte liberal uluslararası düzeni de zayıflatmıştır. Amerikan hegemonyasının düşüşünü konu alan ikinci grup araştırmacılar, 2000 sonrasında ABD'nin özellikle Çin ve Rusya'nın başını çektiği kimi devletlerle arasındaki güç asimetrisinin azalmasından yola çıkmaktadırlar. Söz konusu akademisyenlere göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, fakat bilhassa 2000'li yılların ardından ABD hegemonyası askeri, ekonomik ve fikirsal alanda çeşitli meydan okumalarla karşılaşmıştır. Ayrıca ABD kimi bölgesel ve küresel güçlerle jeopolitik açıdan rekabet içerisinde. Bu gelişmeler sonucunda ABD'nin bazı bölgelerdeki etkisi azalmakta ve en nihayetinde küresel hegemonya kimliği zedelenmektedir. ABD hegemonyasının nispi olarak zayıfladığı kabul edilmekle birlikte, bu durum uluslararası düzenin geleceği için ne anlam ifade ettiği büyük bir soru işaretidir.

Batılı ülkelerin akademik çevrelerinde oldukça popüler olan ABD hegemonyasının düşüşü hakkında tartışmalar büyük oranda iki karşıt görüş ("American Decline" ve "Rise of the Rest") çerçevesinde ele alınmaktadır. Fakat bize göre ABD hegemonyasındaki düşüşü tek bir perspektif çerçevesinde incelemek eksik sonuçlara varılmasına sebep olacaktır. Zira hegemonyayı oluşturan unsurlar arasında güç kadar rıza da önem taşımaktadır. Dolayısıyla çalışma, sözü edilen Batılı kaynaklardan yararlanmakla birlikte daha geniş bir perspektif sunma amacındadır. Bu savı desteklemek amacıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar ABD hegemonyası çeşitli başlıklar altında değerlendirilecek ve hegemonya sonrası liberal uluslararası düzenin olabilirliği hakkında tartışmalar yürütülecektir.

Çalışmada ilk olarak hegemonya kavramı ele alınacaktır. Bu başlık çalışmanın sonraki bölümlerinin incelenmesinde zeminini oluşturacaktır. Bir sonraki başlıkta, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD liderliğinde kurulan liberal uluslararası düzenin hegemonya niteliği incelenmektedir. Üçüncü alt başlıkla birlikte ise Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ABD hegemonyasının ve liberal uluslararası düzenin karşılaştığı meydan okumalar ve ABD siyasetindeki değişim değerlendirilecektir. Nitekim son başlıkta, ihtimaller dahilinde olan ABD hegemonyasındaki bir düşüşün liberal uluslararası düzen için ne ifade edebileceği üzerinde durulacaktır.

2. BİR ULUSLARARASI DÜZEN MODELİ OLARAK HEGEMONYA

Uluslararası düzenlerin tarihi oldukça eskidir. Tarihsel süreç içerisinde siyasi birimlerin birbirleriyle yatay ya da dikey ilişkilerinin bir sonucu olarak çeşitli düzenler meydana gelmiştir. Bu çerçevede örneğin güçle desteklenen kültürel ve medeniyetsel üstünlük (imparatorluklar) ya da dini üstünlük (dini düzenler) algıları düzen oluşturmak için bir motivasyon olmuştur. Ancak her ne kadar bu ve benzeri düzenler uluslararası ilişkiler tarihinde önemli izler bırakmış olsalar da, bu durum küresel bir düzen meydana getirmeye yetmemiştir. Farklı bir ifadeyle küresel ve kapsayıcı bir uluslararası düzenden ancak hegemonik bir gücün uluslararası siyaseti yönlendirmeye başladığı 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren söz edilebilir (Maull, 2020, s. 7).

Uluslararası ilişkilerde hegemonya, bir devletin diğerleri üzerinde kurduğu dominant ilişki şekli ve düzenleme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken unsur “dominant ilişki şekli ve düzenleme yeteneğinin” tüm hiyerarşik ilişki türlerini açıklamak için kullanılabilirdir. Bu nedenle konunun daha iyi anlaşılabilmesi için hegemonya kavramının ayırt edici özelliklerini öne çıkarmakta fayda vardır. Hegemonya, bir diğer hiyerarşik düzen modeli olan imparatorluklardan farklı olarak, sadece güç olgusuna dayanmaz ve mutlaka rızayı da içermelidir. Farklı bir ifadeyle imparatorluklarda, diğer birimlerin egemenlik hakları yoktur (Menzel, 2004, s. 24). Dolayısıyla imparatorluk düzenleri, diğer birimlerin rızaları gözetilmeksizin, sadece güç unsuruna dayanılarak oluşturulabilir. Buna karşın hegemonik düzenler mutlaka rızayı içermelidir, hatta sürdürülebilir bir düzen için rıza, güçten daha fazla öneme sahiptir (Bostanoğlu, 2009, s. 31). Bu anlamda imparatorlukların kurulması ve sürdürülmesi zorlama ve dayatma ile açıklanabilirken, hegemonik düzenler lider devlet ve diğer birimler arasında “*az çok üzerinde uzlaşmış kurallar ve kurumlar çerçevesinde inşa edilen uluslararası düzenler*” olarak ifade edilebilir (Ikenberry, 2009, s. 76). Kısaca imparatorluklarda uluslararası düzenin sınırları, dominant gücün çıkarları çerçevesinde çizilir ve diğer devletlere gerektiğinde zor kullanılarak uygulanır. Bu düzenlerde tek egemen, dominant devlettir ve diğer birimlerin egemenlik haklarından söz edilemez (Menzel, 2004, s. 24). Buna karşın rıza unsuruyla ön plana çıkan hegemonik düzenlerde diğer sistem üyelerinin egemenlik hakları korunmaktadır. Nitekim sistemin diğer üyeleriyle aralarında bariz bir güç asimetrisi bulunmasına karşın, resmiyette eşit olmaları nedeniyle hegemonlar, eşitler arasında birinci olarak tanımlanmaktadır (Bielefeld vd., 2022, s. 130). Bu anlamda her ne kadar hegemon devletin çıkarları uluslararası düzene yansıtılsa da, kurulan düzen diğer devletlerin onayına muhtaçtır. (Cox ve Sinclair, 2016, s. 136). Uluslararası düzen için kabul edilen kurallar ve kurumlar, hegemon güç ve diğer devletler tarafından müzakere edilerek anlaşmaya bağlanmaktadır. Dolayısıyla burada anlaşmaya varılan kurallar ve kurumlar, hegemon devlet dahil, sistemin tüm üyeleri için bağlayıcı niteliktedir (Ikenberry, 2009, s. 15). Hegemonik düzenlerde sadece lider devletin çıkarlarının önem kazandığı bir doğrudan yönetim söz konusu değildir. Hegemon devletin, çıkarlarını diğer devletlerle uyumlaştırmak mecburiyetinde olduğu dolaylı bir yönetim bulunmaktadır (Cox ve Sinclair, 2016, s. 136).

Bir hegemonyanın oluşabilmesi için dominant devletin diğer devletlere liderlik yapmaya yetecek düzeyde ekonomik, diplomatik ve askeri kapasiteye sahip olması ve bu liderliğin diğer devletler tarafından meşru kabul edilmesi gerekmektedir (Kocs, 2019, s. 179). Bu anlamda her ne kadar hegemonyalar imparatorluklardan rıza unsuruna verdikleri önemle ayrılırsalar da, güç hegemonyaların inşası ve sürdürülmesi konusunda da belirleyicidir. Zira güç üstünlüğü diğer sistem üyelerinin düzene ikna sürecini kolaylaştırmaktadır. Farklı bir ifadeyle, güç üstünlüğüne sahip bir devletin lider olduğu bir düzende, sistem üyeleri siyasi, ekonomik ya da askeri konularda herhangi bir karar alırken mevcut düzenle ters düşmemeye dikkat ederler (Ikenberry, 2014, s. 97). Diğer yandan uluslararası düzenin sürdürülmesinde hegemon devlet sadece kaba gücüne (askeri, ekonomik, teknolojik) güvenmez. Yumuşak güç (kültürel ve siyasi cazibe ve çekicilik) hegemon devletin düzeni şekillendirmek konusunda başvurduğu meşru ve nispeten maliyetsiz bir araçtır (Bielefeld vd., 2022, s. 134, s. 144). Yumuşak güç bir anlamda hegemon devletin diğer devletler tarafından örnek alınması anlamına gelmektedir. Sistem üyeleri hegemon devletin kimliğini örnek alarak uluslararası düzene gönüllü bir katılım sağlamaktadırlar (Ikenberry, 2014, s. 97). Hegemon devlet uluslararası düzeni oluştururken sistem üyelerini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileme potansiyeline sahiptir. Diğer bir deyişle hegemon, düzen söz konusu olduğunda devletleri doğrudan etkileyebileceği gibi, dolaylı bir şekilde uluslararası sistem üzerinde dokunuşlar yaparak -örneğin uluslararası rejimler oluşturarak- düzeni şekillendirebilmektedir (Menzel, 2014, s. 1665).

Hegemonyanın oluşabilmesi için bir devletin sistemdeki diğer devletleri güç, etki ve otorite anlamında çeşitli alanlarda aşması ve bu konumunu uzun bir zaman dilimi boyunca sürdürmesi gerekmektedir (Bielefeld vd., 2022, ss. 130, 131). Bu anlamda genel kanı, hegemon statüsüne sahip olmak isteyen bir devletin belirli bir süre askeri ve ekonomik güç üstünlüğü ile yenilik üretebilme yeteneğinin yanı sıra yumuşak güce sahip olması gerektiğidir (Menzel, 2004, s. 13). Öte yandan bir hegemonyadan söz edebilmek için maddi kabiliyetlerin dışında gerekli olan bir diğer unsur hegemon devletin düzen kurma ve koruma yeteneği ve isteğidir. Dolayısıyla rıza faktörünü iki yönlü algılamakta fayda vardır. Burada hem hegemon devletin düzenin sorumluluğunu üstlenme rızası, hem de diğer devletlerin hegemon gücün liderliğini kabul etme rızası söz konusudur (Cox ve Sinclair, 2016, s. 136; Bielefeld vd., 2022, ss. 130-131). Daha açık bir ifadeyle, hegemon devlet diğer unsurlara sahip olsa dahi, liderlik rolünü ve uluslararası düzeni inşa etme sorumluluğunu üstlenmemesi durumunda, bir hegemonik düzen meydana gelmeyecektir. Uluslararası alanda hegemonya rolünü üstlenmeyen dominant bir devletin bulunması tek

kutuplu sistem olarak adlandırılabilir. Ancak dominant devletin sosyal bir düzen inşa etmesi halinde, yani “oyunun kurallarını belirlemesi durumunda” bir hegemonik düzenden söz edilebilir (Bielefeld vd., 2022, ss. 132-133).

Hegemonya tarafından oluşturulan düzene diğer devletlerin rıza göstermesi, uluslararası düzenin geleceği açısından belirleyicidir. Zira bir hegemon devlet ne kadar güçlü olursa olsun, düzeni uzun vadede sadece güç unsuruna dayanarak oluşturamaz. Dolayısıyla kurulan düzenin meşru olarak kabul edilmesi, uluslararası düzenin sürdürülebilirliği ve dayanıklılığını birincil derecede etkilemektedir. Düzenin meşru kabul edilmesi ise diğer devletlerin katılımını gerektirmektedir (Ikenberry, 2009, ss. 116-117). Kısaca meşru düzen, hegemon devletin diğer devletlerle pazarlık, müzakere ve kurum oluşturma sürecine girmesi halinde mümkündür (Ikenberry, 2014, s. 97).

Meşruiyet unsuru hegemonik düzenin sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir. Zira düzenin meşruiyeti ne kadar fazla olursa, hegemon devletin işbirliği ve yönetimin etkinliği açısından üstlenmek zorunda olduğu maliyetler o denli azalacaktır. (Ikenberry, 2009, ss. 116-117). Gerekli meşruiyet sağlanamadığı durumda ise güç artırımında bulunan devlet, hegemonyaya meydan okuyarak, uluslararası düzen üzerinde hakimiyet kurmaya çalışır. Bu anlamda meşruiyeti olmayan ya da zayıf olan bir düzende istikrar bozulur ve uluslararası düzen yok olma riskiyle karşı karşıya kalır (Ikenberry, 2014, s. 90). Anlaşılacağı üzere hegemon devlet, uluslararası düzeni koruma yetisi ve sorumluluğuna sahip olmalıdır. Lider devlet uluslararası düzeni koruyamadığı durumda, hegemonya statüsü sorgulanır ve yükselen başka bir güç, yaratılan boşluğu doldurmak için harekete geçer. (Menzel, 2004, ss. 21-22).

Hegemonya statüsü dominant devlete fırsatlar kadar sorumluluklar da yüklemektedir. Çıkarlarına uygun ve sürdürülebilir bir düzen inşa etmek isteyen hegemon, bir takım kurumlara ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir ifadeyle hegemon devlet bir takım sosyalleşme araçlarına başvurarak idealize ettiği uluslararası düzeni küreselleştirmeye çalışmaktadır. Nitekim ABD hakimiyetindeki liberal düzen ele alınacak olursa, hegemon devlet kamu malı sağlamak, kurumlar inşa etmek ve hakim ideolojiyi topluma yerleştirmek suretiyle düzen oluşturmaktadır (Bielefeld vd., 2022, s. 133).

Uluslararası toplum üyelerinin dominant devletin liderliğini kabul etmelerinin önemli bir gerekçesi ve dolayısıyla temel meşruiyet unsuru, hegemonun kamu malı sağlayabilme yeteneğidir. Farklı bir ifadeyle hegemon devlet, uluslararası toplumunun genel iyiliğini ilgilendiren konularda sorumluluk üstlenmektedir. Bu kapsamda, dış tehditlere karşı güvenlik sağlama, daha küçük devletlerin silahlanma politikalarının sınırlandırma, düzenlenmiş ekonomi alanları -uluslararası para istikrarını garanti etme, ihtiyaç oluşması halinde borç verme görevini üstlenme ya da mallar için nihai pazar oluşturma- öncelikli kamu malları olarak kabul edilebilir. Brock, 2018, s. 30, s. 35, Münkler, 2005, s. 71; Okur, 2009, s. 230). Öte yandan hegemon tarafından üstlenilen bu görevlerin kamu malı niteliği taşıması ancak bir takım özelliklere sahip olması halinde mümkündür. Sunulan hizmetler rakipsiz olmalı ve dışlanamamalıdır. Yani söz konusu hizmetler hegemon devlet dışında başka bir güç tarafından yerine getirilememelidir ve sistemdeki her devletin kullanımına açık olmalıdır (Okur, 2009, s. 227). Kısaca, uluslararası düzenden yarar sağlayan tüm aktörler hegemon devletin gerekliliğine inanmalıdırlar (Okur, 2009, s. 203). Dolayısıyla hegemon devletin kamu malı sağlamaması/sağlayamaması ve söz konusu hizmetin başka bir devlet tarafından yerine getirilmeye başlanması uluslararası düzendeki değişimin habercisi niteliğindedir (Cox ve Sinclair, 2016, s. 140).

Hegemonik düzen kurumsal bir kimliğe sahiptir. Hegemon devlet, düzene dair kuralları ve normları, kurumlar vasıtasıyla yerleştirmektedir. Hegemon devlet, oluşturduğu kurumlar vasıtasıyla hem uluslararası düzeni şekillendirir, hem de hegemonya statüsünü güvence altına alır. Öte yandan kurumsallaşma bir yandan hegemon gücün çıkarlarına hizmet ederken, diğer yandan da aynı kurumsal sürece dahil olması nedeniyle hegemon devleti kısıtlamaktadır (Bielefeld vd., 2022, ss. 141-142). Bu anlamda kurumsallaşmanın hegemonik düzene başlıca katkısı meşruiyet konusundadır. Zira uluslararası çevrenin kurumsal bir yapıya kavuşması, daha zayıf devletlerin mevcut güç ilişkilerini daha meşru algılamasına neden olmaktadır. Kurumsallaşma ile hegemon devlet kendini kural ve normlarla sınırlandırırken, daha zayıf devletlere dominant güç karşısında güvence sağlamaktadır Cox (1981, s. 137). Dolayısıyla hegemon devlet meşru kabul edilmek ve uluslararası statüsünü korumak istiyorsa, gücünü sınırlamak pahasına da olsa kurumsal çerçeveye dahil olmalıdır. (Ikenberry 1996, s. 45, akt. Bielefeld vd., 2022, s. 142). Özetle hegemon devlet kendisini norm ve kurullarla bağlayarak, uluslararası düzen üzerindeki mutlak politika özerkliğini kısıtlamaktadır. Karşılığında ise uluslararası düzenin uzun vadede “verimli, meşru ve dayanıklı” olmasını güvence altına almaktadır (Ikenberry, 2009, s. 117).

Uluslararası kurumlar uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlamaktadırlar. Zira kurumlar, oluşacak maliyetleri azaltır ve sorunların kolektif çözülmesine imkan sağlar. Ancak bunun ötesinde kurumsallaşma, devletleri belirli bir davranış kalıbı çerçevesinde örgütler. Bu sayede devletler daha öngörülebilir aktörler haline gelirler ve nihayetinde uzun vadede devletler arasındaki güç asimetrisi etkisini yitirir. (Ikenberry 1996, s. 46, akt. Bielefeld vd., 2022, s. 142). Yine kurumsallaşma, ekonomik belirsizliklere karşı koymak konusunda da önem taşımaktadır (Keohane 2005, s. 15, akt. Bielefeld vd., 2022, s. 142).

Yumuşak güç, sistemin diğer üyelerinin rızalarını kazanmak konusunda hegemon devletin sahip olduğu önemli düzen oluşturma mekanizmaları arasında yer almaktadır. Kısaca bir devletin askeri ve ekonomik gücüne başvurmaksızın, cazibe ve çekiciliğiyle istediğini elde edebilmesi olarak ifade edilen yumuşak güç, bu özelliğiyle dış politikada kullanılacak nispeten maliyetsiz araçlar arasındadır. Nitekim hegemon devlet cazibe ve çekiciliğini, büyük oranda sahip olduğu ideolojisi, kurumsal ve kültürel derinliği ile sergilediği tutuma borçludur. Sahip olunan bu unsurlar hegemon devlete saygınlık ve onay kazandırmaktadır. Bu anlamda uluslararası düzenin kabul edilebilir kural ve normlar çerçevesinde, memnuniyet derecesi yüksek bir liderlik kabiliyetiyle yönetilmesi, hegemon devletin meşruiyetini artıracaktır (Bielefeld vd., 2022, s. 144, s. 146).

3. SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE ABD HEGEMONYASI VE LİBERAL ULUSLARARASI DÜZENİN TEMEL ÖZELLİĞİ

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle uluslararası politikada hegemon güç olarak yükselmiş ve 1990'a kadar -en azından yer kürenin bir kısmı üzerinde- liderlik rolünü üstlenmiştir. ABD hegemonyası statüsüne yükseldiği bu yıllarda, yukarıda sözü edilen özelliklerin tamamına sahipti. ABD 1945 yılında, en yakın rakibi SSCB dahil dünyanın geri kalanıyla asimetrik bir güç ilişkisi içerisindeydi. ABD dünya toplam varlığının yaklaşık yarısına sahip olmanın yanı sıra, askeri yetenekler açısından da dönemin en güçlü ülkesiydi (Nye, 2024; Chomsky ve Vltchek 2017, s. 149). Nitekim askeri üstünlük ABD'ye Soğuk Savaş süresince gerekli gördüğü durumlarda uluslararası çatışmalara müdahil olma imkanı sağlamıştır (Bielefeld vd., 2022, s. 139).

Günümüzde hala etkili olmakla birlikte etkisi giderek azalan yumuşak güç unsuru ABD'nin hegemonya rolü üstlenmesini kolaylaştırmıştır. ABD hegemonyası barış, demokrasi ve serbest pazar ilkeleriyle idealize edilen özgür dünya söylemine dayanmaktadır. Buna göre barış, uluslararası ilişkilerin yürütülmesi için uygun zemini sunarken, demokrasi siyasi örgütler içerisinde en doğru model, serbest pazar ise toplumsal refah için zorunlu kabul edilmektedir. Söz konusu üç ilkenin yanında, aynı zamanda ABD müdahalelerine meşruiyet kazandıran küresel güvenlik, ideolojinin ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Son olarak ABD davranışı, yumuşak gücünün önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kural koyucu özelliklerinin yanı sıra liderlik yeteneği, ABD'nin diğer devletler nezdinde hegemonyasını güçlendiren unsurlar arasındadır (Bielefeld vd., 2022, s. 146).¹ Sonuç itibarıyla ABD'nin sahip olduğu üstün yetenekler, İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir hezimetsiz çıkan Batılı güçler dahil dünyanın büyük bir bölümü üzerinde gayri resmi hakimiyet uygulayabilmesine imkan tanımıştır. (Chomsky ve Vltchek 2017, s. 149).

Sözü edilen üstün yeteneklerin haricinde, hegemonik statü açısından belki de daha belirleyici olan, ABD'nin savaş sonrasında bir uluslararası düzen kurma ve liderlik sorumluluğunu üstlenme rızasıydı. Bu durum ABD hegemonyasının neden 1945 yılı itibarıyla başladığını açıklamaktadır. Zira, ABD'nin dünya politikasında büyük bir güç olarak yükselmesi esasen Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna rastlamaktadır. Fakat ABD, Savaş'ın bittiği 1918 yılında dünyanın en büyük ekonomik gücü olarak sivrilmeye karşın, uluslararası düzen kurma ve liderliğini üstlenme konusunda yükümlülük altına girmemiştir. Dolayısıyla iki savaş arası dönem hegemonsuz bir şekilde sürdürülmüştür (Kocs, 2019, s. 177, s. 180). Her ne kadar Soğuk Savaş'ın başlamasıyla gelişmeler farklı yöne evrilsede, ABD Birinci Dünya Savaşı sonrasında üstlenmekten çekindiği düzen kurma misyonunu yerine getirmekte kararlı davranmıştır. Bu kapsamda henüz savaş esnasında Başkan Franklin D. Roosevelt'in müttefik ülkelerin devlet başkanlarıyla imzaladığı ve Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluş sürecinin başlangıcı niteliğinde olan 1941 tarihli Atlantik Bildirisi uluslararası düzeni inşa etme niyetinin açık beyanı olarak kabul edilebilir (Kurtbağ, 2020, s. 381). Bu şekilde, önde gelen devletlerin güç avantajından yararlanılarak, fakat ABD çıkarlarına da hizmet eden bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat ABD ile SSCB arasında artan rekabet, söz konusu projenin sınırlı kalmasına neden olmuştur (Ikenberry, 2014, ss. 94-95).

BM'nin uluslararası düzene katkısı iki şekilde ifade edilebilir. Milletler Cemiyeti'nin ardılı niteliğinde olan Birleşmiş Milletler örgütü, kural ve kurumların gücüyle sürdürülebilir bir barış inşa etmeyi amaçlamıştır. Diğer yandan ABD için önemli birçok siyasi değer ve ideal, BM örgütü vasıtasıyla kurumsal bir kimliğe kavuşmuştur. Bu anlamda uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının dışında, belki de ABD'nin BM eliyle sahip olduğu çıkarların en önemlisi, sistemdeki diğer büyük güçleri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) aracılığıyla düzene bağlamak ve hegemonya statüsü için rekabet etmelerinin önüne geçmek olmuştur. Diğer büyük güçlerin BMGK üyeliğiyle sınırlandırılması ABD hegemonyasının uzun ömürlüğünün önünü açmıştır (Bielefeld vd., 2022, s. 143).

¹ ABD yumuşak gücü çeşitli parametrelerden meydana gelmektedir. Bunların başında ABD kültürü, liberal ideoloji, teknolojik gelişmişlik ve en nihayetinde ABD'nin tutum ve davranışları yer almaktadır. Nitekim ABD modası, yemek kültürü, TV programları/filmleri, Amerikan dilinin kültürün yumuşak güç aracı olmasında önemli bir yeri vardır. Yine Apple, Microsoft, Google, MTV, Boing gibi bilişim ve teknoloji şirketlerinin birçoğu ABD de menşei olması yumuşak güce katkı sağlamaktadır. (Bielefeld vd., 2022, s. 146).

ABD, Blok düzeninin ve dolayısıyla hegemonik liderliğinin sürekliliğini sağlamak amacıyla NATO, SEATO, IMF, Dünya Bankası, GATT gibi kurum ve sözleşmelerden de faydalanmıştır. Bu dönemde ABD, hegemonya alanındaki askeri güvenliği NATO ve Doğu Asya'daki ittifaklarla sağlamaya çalışmıştır. NATO ittifakı ABD'ye askeri gücün dışında stratejik bir enstrüman da kazandırmıştır. İttifak ile ABD, liberal dünyanın birçok ülkesinde askeri üsleri kullanma imkanına sahip olmuştur. Diğer bir deyişle, NATO, ABD hegemonyasının küresel erişimini kolaylaştırmıştır (Ikenberry, 2018, s. 15). Ayrıca NATO ittifakı ile muhtemel bir Alman saldırganlığının da önüne geçilmiştir. Savaş sonrasında yeniden inşa edilen Batı Alman silahlı güçleri, NATO ittifakına bağlanarak ABD liderliğindeki Avrupa'yı koruma altına almıştır. Benzer şekilde ABD'nin İngiltere, Fransa ve Batı Almanya'ya ekonomi ve güvenlik konusunda verdiği garantilerin bir sonucu olarak söz konusu devletler arasındaki geleneksel rekabet dizginlenmiştir. (Kocs, 2019, s. 178, s. 192). Bu sürecin neticesinde temelleri atılan AB bütünleşmesi Batı Bloku'nda muhtemel bir çatışmanın önüne geçerek, liberal uluslararası düzeni ve dolayısıyla ABD hegemonyasının korunmasına destek olmuştur.

Ekonomi alanında ise İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Bretton Woods uluslararası kurumları ABD pazarı ve dolarına bağlanmıştır (Ikenberry, 2018, s. 15). IMF, Dünya Bankası ve G-7 bu süreçte ABD hegemonyasını güçlendiren diğer önemli resmi ve gayri resmi nitelikli küresel düzenlemeler ve çok taraflı kuruluşlardır. Nitekim ABD, liderliğini kurumlar vasıtasıyla güvence altına aldığı gibi, liberal uluslararası düzene de resmiyet kazandırmış ve sürekliliğini sağlamıştır Bielefeld vd., 2022, ss. 141-142). Özetle ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı blokunda geçerli olan uluslararası düzen için hegemonik liderliği üstlenmiş ve çeşitli kurumlar vasıtasıyla istikrarlı bir ekonomik sistem yaratmış, ittifakları örgütlemiş ve işbirliğini teşvik etmiştir. Bu anlamda Soğuk Savaş'la birlikte serbest piyasa, çok taraflı kurumlar, güvenlik ittifakları ve demokratik dayanışma, ABD hegemonyasının temel bileşenlerini haline gelmiştir (Ikenberry, 2018, s. 7).

ABD liderliğindeki liberal düzenin oluşmasında Sovyet tehdidi gibi çeşitli motivasyonlar etkili olsa da, bir dayatmadan söz edilemez. Farklı bir ifadeyle liberal uluslararası düzen, ABD hegemonyasının ve liberal normların kabulü ile Sovyet komünizmiyle mücadele çerçevesinde, blok üyelerinin pazarlık, müzakere ve kurum oluşturma sürecine katılmalarıyla meşru bir zeminde meydana gelmiştir (Ikenberry, 2014, s. 97; Kurtbağ, 2020, s. 384). Bu anlamda ABD birçok devleti liberal düzene katılmak konusunda ikna etmek durumunda kalmıştır demek isabetli olacaktır. Örneğin ABD, İngiltere ve Fransa'ya SSCB'yi karşısına almak pahasına liberal düzene katılmaları karşılığında askeri ve -ihracat pazarları ile enerji ve hammadde kaynaklarına erişim gibi- ekonomik güvenceler vermeyi kabul etmiştir (Kocs, 2019, s. 178).

Soğuk Savaş süresince ABD üstlendiği işlev ve sorumlulukları başarıyla yerine getirmiştir. Hegemonik liderlikle birlikte ABD Batılı liberal düzende, kamu mallarını (kulüp malları) sunma görevini üstlenmiştir. ABD, örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan ekonomisi tahrip olmuş bir şekilde çıkan Avrupalı müttefiklerinin, komünizmin cazibesine direnebilmeleri ve Sovyet tehdidi karşısında korunabilmeleri için ekonomik ve askeri alanda çeşitli hizmetler sunmuştur. ABD, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde kalkınma yardımlarında bulunmuştur. Yine, ABD liderliğinde oluşturulan savunma ittifaklarının haricinde, blok üyelerini nükleer şemsiyesi altına alarak bir tür güvenlik garantisi sunmuştur. Özetle ABD, Soğuk Savaş yılları boyunca sahibi, koruyucusu ve kollayıcısı olduğu (Kurtbağ, s. 381) Batı düzeni içerisinde çeşitli kural ve normların kabul edilmesinde öncülük etmiş, uluslararası düzenin uygulanmasını kolaylaştırmak için siyasal, askeri ve ekonomik kurumlar meydana getirmiş, uluslararası işbirliğini teşvik etmiş ve en azından kapitalist Batılı ülkeler arasında ekonominin yönetimini üstlenmiştir (Ikenberry, 2018, s. 15). Esasen bu dönemde ABD, liderliğini üstlendiği uluslararası düzende barış, refah ve istikrarın sağlanmasını ulusal çıkarının üzerinde tuttuğu bir iyi niyetli hegemon (benevolent) olarak faaliyet göstermiştir (Kurtbağ, 2020, s. 382). Dolayısıyla sağlanan tüm bu hizmetlerin ötesinde ABD hegemonyasının en büyük başarısı, Batı ve Doğu Bloku arasındaki dengeyi korumak ve rakibi SSCB ile meydana gelebilecek büyük bir savaştan kaçınmak olmuştur. Kagan 2017, akt. Ömer Kurtbağ, 381).

4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD HEGEMONYASININ DÖNÜŞÜMÜ

Soğuk Savaş sırasında ABD hegemonyası Batı dünyası için meşru kabul edilmiştir. Zira ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan devletlerin yeniden yapılanmaları için kapsamlı rezervlere sahip tek ülkeydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte ABD sahip olduğu sermayeyi -nihayetinde hegemonyanın çıkarlarında da hizmet eden- ekonomik yapıları şekillendirmek için kullanmıştır. Dahası, Batı Bloku devletlerinin yeniden inşa sürecinde sadece Amerikan malları değil, aynı zamanda Amerikan değerleri de ihraç edilmiştir. Farklı bir ifadeyle, demokrasi, kapitalizm ve istikrar ile tanımlanan Amerikan ekonomi ve sosyal sistemi ortak kurumların da desteğiyle liberal düzen içerisinde yer alan ülkelere yayılmıştır. (Biermann 2000, ss. 27-29 akt. Bielefeld vd., 2022, s. 141). Bu anlamda Soğuk Savaş yıllarında dünya pazarlarının açılması ve genişlemesi ABD'ye hegemonya statüsünü sağlamlaştırması için sayısız imkan tanımıştır. (Grieco, Ikenberry ve Mastanduno 2019, s. 260). Kısaca ABD, küresel ekonomik bir sistem inşa etmiş, askeri alanda ise liberal demokratik dünyaya tehdit olarak algılanan SSCB karşısında bir güvenlik toplumu oluşturmayı başarmıştır.

SSCB'nin yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD hegemonya konumunu korumuş, hatta etki sahasını genişletmiştir. Diğer bir ifadeyle, komünist uluslararası düzenin tarihe karışmasıyla birlikte, ABD liderliğinde tam anlamıyla küresel bir hegemonik düzen yaratılmıştır. Zira demokrasi ve liberal ekonomik değerler, dünyanın tüm bölgelerini kapsayacak kadar yayılmıştır (Ikenberry, 2009, s. 17). Soğuk Savaş'ın sonu itibarıyla ABD karada, havada ve denizde birincil güç olarak dünyanın her bölgesine müdahale edebilme imkanına sahipti. Askeri gücü sayesinde ABD, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye girdiğini düşündüğü durumlarda -örneğin 1991 Körfez Savaşı, 1993 Somali müdahalesi, yahut 2001 Afganistan müdahalesi- müdahale etmekten geri durmamıştır Dahası, 1990'ların sonu ve 2000'lerin başlarında ABD'nin yumuşak gücünün zirvesinde olduğu bilinmektedir (Bielefeld vd., 2022, s. 139, s. 145).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve ABD'nin tek süpergüç, liberalizmin ise rakipsiz ideoloji olarak kalmasıyla uluslararası ilişkilerde daha barışçıl bir evreye girileceğine dair bir beklenti oluşmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası politikada ortaya çıkan yeni gelişmeler, beklenenin aksine uluslararası düzenin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Esasen SSCB'nin mağlubiyeti sonrasında Doğu Bloku devletlerinin de liberal ideolojiyi benimsemesiyle liberalizmin etki sahası genişlemiştir. Fakat liberalizmin küreselleşmesi aynı zamanda temellerinin de zayıflamasını beraberinde getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle, Soğuk Savaş dönemi liberal düzeni ortak hedefleri, ortak değerleri ve yönetim anlayışları olan daha homojen devletlerden meydana gelmekteydi. Ancak Soğuk Savaş sonrasında liberal düzen bu çekirdek alandan dışa doğru yayılmıştır. Bu durumun sonucunda liberal uluslararası düzen öncekinden çok daha fazla ve çeşitlilikte devleti içermekteydi. Dolayısıyla liberal düzen artık sadece Anglo-Amerikan merkezli ve Batılı bir kültüre sahip değildi. Küreselleşen liberal düzen Kuzey/Güney, Asyalı/Avrupalı ve gelişmiş, gelişmekte olan ile sömürge ve sömürge sonrası devletleri kapsar olmuştur. Kısaca, liberal düzenin ilkeleri evrenselleşmekle birlikte, birbirinden farklı şekillerde anlaşılmaya başlamıştır (Ikenberry, 2018, s. 18, s. 20).

Soğuk Savaş sonrası ABD liderliğindeki uluslararası düzenin karşı karşıya kaldığı tek sorun çok sayıda ve çeşitlilikte devletin liberal düzene katılması değildi. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, rasyonel düşman kavramı da uluslararası politikanın gündeminden uzaklaşmıştır. Zira her ne kadar Soğuk Savaş, süper güçlerin nükleer rekabeti nedeniyle zaman zaman heyecanlı anlara neden olsa da, her iki devlet de nükleer silahları kullanmanın ne tür bir felakete yol açabileceğinin bilincindeydi. Dolayısıyla nükleer silahların caydırıcı etkisiyle ABD ve SSCB, Soğuk Savaş süresince doğrudan karşı karşıya gelmekten çekinmişlerdir. İki devlet -en azından kuzey yarımkürede- nüfuz alanlarını gayri resmi bir şekilde paylaşmış, diğer bölgelerde ise rekabeti vekalet savaşlarıyla dolaylı yollardan sürdürmüşlerdir. Buna karşın Soğuk Savaş'ın sona ermesi iklim değişikliği, küresel terörizm, silahların yayılması gibi nispeten yeni ve geleneksel yöntemlerle çözülemeyecek küresel sorunları gündeme getirmiştir. Nitekim gün yüzüne çıkan küresel sorunların çözümünde en güçlü devletin dahi tek başına yetersiz kalması ve uluslararası toplumun işbirliğini gerektirmesi, ABD hegemonyasını yeni bir sınavla karşı karşıya bırakmıştır. Zira uluslararası toplumun küresel sorunların çözümü konusunda uzlaşmaya varacak derecede homojenitede olmaması, devletleri ortak bir zeminde buluşturma otoritesine sahip bir aktörü zorunlu kılmıştır (Ikenberry, 2018, s. 19).

Sonuç itibarıyla SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte tek süpergüç olarak kalan ABD uluslararası düzenin sorumluluğunu üzerine almıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere SSCB'nin yıkılmasıyla liberal düzen genişleme ve yeni katılan unsurları özümseme sürecine girmiştir. Bu süreçte ABD ittifak ortaklarının da desteğiyle birlikte, liberal kuralların uygulanması ve kamu mallarının sağlanması konusunda sorumluluklarını sürdürmüştür (Maull, 2020, s. 15). Esasen uluslararası siyasette devletler arası işbirliğini gerektiren sorunların ortaya çıkması, yeni ve adil bir uluslararası düzenin yaratılması için bir fırsat niteliğindedir (Cziempel, 2002). Buna karşın 11 Eylül 2001 saldırıları özel olarak ABD siyasetinde, genel olarak ise uluslararası düzende önemli bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle, 11 Eylül saldırılarıyla tetiklenen olaylar, ABD'nin o zamana dek uyguladığı ve aynı zamanda liberal uluslararası düzenin de temelini oluşturan çok taraflılık siyasetinden kopuşu ve tek taraflılığın başlangıcını simgelemektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2015, ss. 103-104). George W. Bush döneminde ABD, uluslararası sözleşmelerden ve kuruluşlardan çekilmek ve ulusal çıkarlarını ad hoc ittifaklarla gerçekleştirme yönünde politika izlemiştir (Maull, 2020, s. 15).

Saldırı sonrasında ABD, ulusal çıkarlarını, mimarı olduğu liberal uluslararası düzenin istikrarının önünde tuttuğunu ve gerektiğinde düzene dair kural ve normları çiğnemekten çekinmeyeceğini açıkça ortaya koymuştur (Kurtbağ, 2020, s. 384). Bu anlamda ABD'nin "terörizme karşı küresel savaş" söylemiyle meşrulaştırmaya çalıştığı 2001 Afganistan- ama bilhassa 2003 Irak müdahalesi liberal uluslararası düzen kadar, ABD hegemonyasına da zarar vermiştir. Afganistan ve Irak müdahalelerinin yanı sıra Guantanamo ve Ebu Gureyb hapisanelerinde gerçekleşen işkenceler ABD'nin uluslararası itibarını zedelemekle kalmamış, ülkenin demokrasi ve insan haklarına bağlılığının sorgulanmasına neden olmuştur (Maull, 2020, s. 15).² 2000'lerin başında tek taraflılığa yönelen ABD, uluslararası kuruluşlardan bağımsız hareket etmeye başlamış, ittifak siyasetini ihmal

² ABD hegemonyasının meşruiyetinin sorgulanmasına yol açan bir diğer gelişme 2008-2009 ekonomik krizidir (Maull, 2020, s. 15).

etmiş ve saldırgan ve hukuka aykırı bir dış politika takip etmiştir. Bunlara ek olarak ABD yoğun insan hakları ihlalleriyle sık sık gündeme gelmiştir (Jahn, 2018, s. 43, akt. Kurtbağ, 2020, s. 384). Kısaca, tek taraflılık politikasıyla birlikte uluslararası düzenin yürütülmesinde devletlerarası işbirliği değil, ABD istekleri belirleyici olmuştur (Cziempel, 2002).

ABD, ulusal çıkarlarıyla örtüşmemesi halinde uluslararası düzenin temelini teşkil eden kurum ve kurallara aykırı hareket etmekten çekinmeyeceğini göstermiştir. ABD'nin, kurucusu olduğu liberal uluslararası düzenin temel dayanakları niteliğindeki ilkelerle ters düşen uygulamaları, liberal uluslararası düzenin ve ABD liderliğinin, diğer devletler tarafından sorgulanmasına neden olmuştur. (Mazarr, 2017; Kurtbağ, 2020, s. 384). Nitekim tüm bu gelişmeler sonucunda ABD'nin güç parametresinde önemli bir payı olan yumuşak gücün etkisi azalmıştır. Sonuç itibarıyla ABD'nin uluslararası hukuku hiçe saymak pahasına gerçekleştirdiği tek taraflı uygulamalar, müdahalede bulunan devletlerin ulusal düzenlerinin yanında, Yakın ve Orta Doğu bölgesel düzeni ile nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve uluslararası iklim politikası gibi uluslararası rejimlerden oluşan alt düzenlere de zarar vermiştir. (Maull, 2020, s. 15). Özetle ABD düzenleyici güç olarak görevini yerine getirmediği gibi, ulusal çıkarlarını ön planda tutan politikalarıyla, tam tersine uluslararası siyaseti düzensizliğe ve kaosa sürüklemiştir.

ABD'nin dengelenemez bir güç olarak ortaya çıkışı 2000'li yıllarla birlikte yeni tartışmalara yol açmıştır. Bu anlamda ABD'nin "küresel teröre karşı" başlattığı savaş kapsamında gerçekleştirdiği müdahaleler, hegemonyadan gayri resmi imparatorluğa geçildiğine dair endişelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ikenberry, 2009, s. 6, Ikenberry, 2018, s. 18).³ Daha önce ifade edildiği üzere hegemonyayı imparatorluktan ayıran temel özellik, imparatorluğun tek taraflılık ve zorlamaya dayanmasına karşın, hegemonyanın gücün yanı sıra rıza unsurunu da içermesidir. Bu anlamda meşru bir hegemonik düzen, dominant devletle sistemin diğer üyeleri arasında pazarlık, müzakere ve kurum oluşturma sürecinin meydana gelmesine bağlıdır (Ikenberry, 2014, s. 97). Buna karşın ABD İkinci Körfez Savaşı'na BMGK kararı olmaksızın ve Almanya ve Fransa gibi en yakın müttefiklerinden ikisinin desteğini almaksızın girmiştir. Bu olayla birlikte ABD hegemonyasının imajı önemli ölçüde sarsılmıştır (Ersen, 2014, 68, Bielefeld vd., 2022, s. 148). Bush'un ikinci başkanlığı döneminde (2005-2009) ABD tekrar çok taraflı politikaya yönelmesine ve bilhassa Obama döneminde rıza unsuruna ağırlık vermesine karşın, (Heywood, 2013, s. 274) ABD'nin imajında önemli bir iyileşme sağlanamamıştır. Yine Trump döneminde benimsenen "America First" politikası çerçevesinde ABD çok taraflı kurumlar ve süreçlerden bir kez daha uzaklaşmıştır (Schaller, 2019, s. 5). Bu durum neticesinde hegemonik düşüş iddiaları yoğunlaşmış ve günümüze kadar gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkileri yönlendiren birçok norm ve kurum ABD desteğiyle meydana getirilmiştir. Fakat 2000'li yıllarla birlikte ABD çok taraflı antlaşmalara bağlı kalma konusunda giderek daha isteksiz hale gelmiştir. Nitekim 11 Eylül saldırılarıyla başlayan tek taraflılık Trump döneminde yeniden pik yapmıştır. Bu anlamda Trump yönetimi süresince uluslararası hukuk ciddi yaralar almıştır. 2000'li yıllarla birlikte ABD, uluslararası antlaşma ve kurumlardan çekilme eğiliminde olmuş ve uluslararası yargı kurumlarının kararlarına uyma konusunda isteksiz davranmıştır (Schaller, 2019, s. 5). Örneğin ABD, Trans Pasifik Ticaret Antlaşması (TTP), Rusya'yla imzalanan Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (INF), İran Nükleer Antlaşması (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA) ve Biden yönetimi sırasında yeniden taraf olunan Paris İklim Antlaşması'dan çekilmiştir.⁴

Esasen devletlerin değişen politikalarının bir sonucu olarak taraf oldukları sözleşmelerden çekilmeleri, ya da katıldıkları uluslararası kurumlardan ayrılmaları mümkündür. Uluslararası sözleşmelerde ayrılma koşulları belirtilmektedir. Yine, henüz onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiş olan bir antlaşmadan imzanın geri alınması (unsigned) uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmez (Dörr, 2018, s. 225, akt. Schaller, 2019, s. 11). Burada temel sorun çok taraflı bir zemine dayanan liberal uluslararası düzenin kurucusu ve koruyucusu konumundaki bir devletin, düzeni zayıflatacak yönde politika izlemesidir. Daha açık bir ifadeyle dünyanın en güçlü devleti konumundaki ABD'nin bilhassa küresel güvenliği ilgilendiren antlaşmalardan çekilmesi, hegemonya rolünü üstlenmek istemediği ya da bu sorumluluk için yetersiz olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca ABD'nin çekildiği kimi antlaşma ve kurumlara (Paris İklim Antlaşması yahut BM İnsan Hakları Konseyi gibi) geri dönmesi,

³ Bazı araştırmacılar bu sürecin 1990'larda başladığını ileri sürmektedirler. Örneğin Why Wilson matters: the origin of American liberal internationalism and its crisis today isimli eserinde Tony Smith ABD'nin liderliğini yaptığı liberal enternasyonalizmin 1990'larda hegemonik bir ideolojiden emperyalist bir ideolojiye dönüştüğünü ve bu durumun liberal değerler için bir tehdit haline geldiğini ileri sürmektedir. (Smith, 2017, s. 232' den akt.: Nye, 2019, s. 67).

⁴ Biden'ın başkanlığı döneminde İran Nükleer Antlaşması'na (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA) dönülmesi gündeme gelse de henüz bir uzlaşmaya varılmış değildir. "Das iranische Atomprogramm", (14 Mart 2024), *Auswärtiges Amt*, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/laender/iran-node/wiener-nuklearvereinbarung-atomprogramm-iran/202458>, (30 Nisan 2024).

uluslararası toplumda hegemonun öngörülebilirliği ve güvenilirliğiyle ilgili soru işaretleri yaratmaktadır. Bu durum uluslararası düzenin istikrarı üzerinde belirleyicidir.

ABD düzenleyici kurumlardan biri olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) taraf değildir ve mahkeme kararlarını tanımamaktadır. Amerikan hükümeti UCM'nin ABD, İsrail ya da diğer ABD müttefikleri aleyhine bir karar alması karşısında, mahkeme üyelerini yaptırım uygulamakla tehdit etmektedir. Bu durum liberal uluslararası düzenin temel özelliklerinden biri olan hukukun üstünlüğü anlayışına aykırıdır. (Schaller, 2019, s. 14; *UCM'yi tehdit eden ABD ve İsrail'e tepki*, 2024). ABD hegemonyasına zarar veren bir diğer konu ise, ABD'nin kimi uluslararası normu ulusal çıkarlarına hitap etmesi halinde uygulamasıdır. Bu anlamda Koruma Sorumluluğu (R2P-responsibility to protect) Doktrini, ABD'nin pragmatist uygulamalarına konu olan normlardan biridir (Bielefeld vd., 2022, s. 153).⁵

Koruma Sorumluluğu Doktrini, bir devletin vatandaşlarını yoğun insan hakları ihlallerine karşı korumadığı ya da koruyamadığı durumlarda uluslararası toplumun harekete geçme sorumluluğunu öngörmektedir. Nitekim son yıllarda koruma sorumluluğu adı altında uluslararası toplumun müdahalesini meşru kabul eden BMGK kararları alınmaktadır. Fakat koruma sorumluluğu konusunda sergilenen pragmatist politika ABD'nin hegemonya imajını sarsmaktadır. Diğer bir ifadeyle ABD'nin başını çektiği koalisyon, kimi ülkelere koruma sorumluluğunu gerekçe göstererek müdahale ederken, diğerlerine karşı kayıtsız kalmaktadır. Bu çerçevede 1993 yılında Somali'ye müdahale gerçekleştirilirken, 1994 yılında büyük bir insani dramın yaşandığı Ruanda görmezden gelinmiştir. Benzer şekilde 2011 yılında Libya'ya müdahale konusunda bir oydaşma hakimken, aynı kararlılık Suriye iç savaşı sırasında gösterilememiştir (Bielefeld vd., 2022, ss. 153-154.) Kısacası, koruma sorumluluğunun hangi ülkeye uygulanacağı konusunda devletlerin ulusal çıkarları belirleyici olmaktadır.

ABD'nin uluslararası düzenden ziyade ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurarak bir ülkeye müdahalede bulunması ve yine aynı gerekçeyle çekilmesi uluslararası düzeni istikrarsızlığa sürüklemektedir. ABD'nin, bir ulusal çıkarının bulunmadığı gerekçesiyle çekildiği bölgelerde oluşan güç boşlukları uluslararası düzen açısından başlıca tehditleri yaratmaktadır. Bu anlamda 2011 yılında Başkan Obama döneminde ABD'nin Irak'tan askerini çekmesi, terör örgütü İslam Devleti'nin ortaya çıkmasına sebep olmakla eleştirilmektedir. Joffe, (23 Ekim 2019).⁶ Ayrıca ABD öncülüğündeki ittifakın, 2001 yılında girdiği Afganistan'dan yirmi yıl sonra plansız bir şekilde çekilmesi, Taliban'ın yeniden yönetime gelmesi ve en nihayetinde yüzbinlerce kişilik büyük bir göç dalgasıyla sonuçlanmıştır (Dashti, 2021). Öte yandan ABD'nin korunmaya ihtiyaç duyan Filistin halkını görmezden gelmesi ve bölgeye müdahalede bulunmaması, ABD'nin sahip olduğu gücü uluslararası toplumun değil, kendi politikaları lehine kullandığı algısını güçlendirmektedir. Farklı bir ifadeyle, kurucusu olduğu uluslararası düzenin temel dayanaklarından birinin evrensel insan hakları ilkesi olduğu kabul edilen bir hegemonya, dünyanın neresinde meydana gelirse gelsin insanlığa karşı işlenen suçlara dur demek zorundadır. İnsan hakları gözlemcileri tarafından açık bir şekilde soykırım olarak nitelenen olay, hegemonyanın meşruiyetinin bir kez daha sorgulanmasına zemin hazırlamaktadır. Zira ABD'nin uluslararası düzeni tüm unsurlarıyla koruma sorumluluğu vardır. Dahası, ABD'nin kendi güdümündeki bir devlete müdahalede bulunmaması -ya da sözünü geçirememesi- diğer devletleri de uluslararası hukuka aykırı davranmak konusunda cesaretlendirecektir.

Özetle, 11 Eylül 2001 saldırılarının, ABD hegemonyasının ve uluslararası düzenin meşruiyet kaybının başlangıcını simgelediği söylenebilir. Zira bir uluslararası düzenin meşruiyet derecesi, kurallara bağlılığı oranında yükselir ya da düşer. Bu çerçevede 2000'lerin başından bu yana ABD'nin, temellerini attığı liberal uluslararası düzene bağlanma isteğinin git gide azaldığı ileri sürülebilir (Ikenberry, 2009, s. 117). Hegemonya konumundaki bir devletin, kurucusu olduğu uluslararası düzenin ilke ve kurallarına uymaması veya bunlara saygı göstermemesi, uluslararası düzenin meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Meşruiyeti tartışmalı bir uluslararası düzene ise diğer aktörlerin uymasını beklemek ya da hegemon devletin, diğer aktörleri uluslararası düzen çerçevesinde hareket etmeye zorlaması çok makul görünmemektedir (Kurtbağ, s. 384).

ABD uluslararası düzeni ayakta tutma konusunda kabiliyetini ve inandırıcılığını giderek kaybetmektedir. ABD hegemonyasının zayıflamasının önemli bir nedeni ABD'nin ulusal çıkarları lehine zaman zaman kurucusu ve koruyucusu olduğu liberal uluslararası düzene -hatta Westphalian düzene- aykırı bir siyaset sergilemesidir. Zira bu tutum ABD'nin hegemonya rolüyle çelişmektedir. ABD'nin liberal düzenin kural ve normlarına aykırı politikalarının yanında, uluslararası düzenin ve dolayısıyla ABD liderliğinin sorgulanmasına yol açan bir diğer gelişme -ve hegemonik düşüşün en güçlü belirtisi-, uluslararası siyasette yaşanan güç kaymasıdır. Önceki

⁵ Esasen Koruma Sorumluluğu doktrini liberalizmin başlıca ilkelerinden insan haklarını destekleyici nitelikte olsa da, uluslararası düzenin temelini teşkil eden egemenlik ve içişlerine karışmama ilkeleriyle uyumsuz olması nedeniyle uluslararası düzen üzerinde istikrarsızlaştırıcı bir etkide bulunmaktadır.

⁶ ABD 2014 yılında İslam Devleti'nin birçok bölgeyi ele geçirmesi üzerine Irak devletinin davetiyle tekrar bölgeye dönmüştür. Günümüzde hala 2000-3000 civarında ABD askeri bulunmasında karşın, bu askerlerin de yakın zamanda planlı bir şekilde tamamen çekilmesi beklenmektedir. "ABD Askeri Ne Zaman Çekilecek? (31 Mayıs 2024).

bölgelerde ifade edildiği üzere lider devlet ve sistemin diğer üyeleri arasında çeşitli konularda bariz bir güç üstünlüğü bulunması halinde bir hegemonyadan söz edilebilir. Bu anlamda, her ne kadar Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ABD tek süpergüç olarak kalsa da, ABD ve diğer devletler arasındaki yoğun güç asimetrisi uzun sürmemiştir. 1990'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yılların ikinci yarısında belirgin hale gelen güç kayması sonucunda ABD liderliği çeşitli alanlarda rekabetle karşılaşmıştır. Nitekim başını BRIC(S) üyelerinin çektiği devletler, askeri, ekonomik ve fikirsal alanda güçlerini artırmaktadır (Young, 2010, Akt., Brühl, 2018, s. 135). Öte yandan diğer devletlerin güç artmasıyla da bağlantılı olarak ABD hegemonyasının zayıfladığını gösteren temel gelişme ABD'nin jeopolitik etki sahasının daralmasıdır. Farklı bir ifadeyle ABD, bölgesel ve küresel düzeyde rekabetle karşılaşmaktadır ve bu nedenle artık dünya politikasında eskisi kadar söz sahibi değildir.

ABD'nin 2018 yılına ait Ulusal Savunma Strateji Belgesi'nde, ABD ve uluslararası düzen için artık başlıca tehdidin terörizmden değil, devletler arasında yeniden kızışan stratejik rekabetten kaynaklandığı ifade edilmektedir. Belgede, ABD'nin en önemli rakiplerinin, mevcut uluslararası düzene meydan okuyan Çin ve Rusya olduğu ileri sürülmekte ve haydut devlet olarak nitelenen İran ve Kuzey Kore'ye dikkat çekilmektedir. (National Defense Strategy of the USA 2018, ss. 1-2).

ABD'nin bölgesel düzenleyici güç olarak konumu Yakın Doğu'da İran, Doğu Avrupa'da Rusya, Doğu Asya'da ise Kuzey Kore ve Çin tarafından daraltılmaktadır. Bir bölgesel güç olarak İran son yıllarda dikkatleri üzerine çekmektedir. İran uluslararası toplumun tüm yaptırımlarına rağmen uranyum zenginleştirmeye devam etmektedir. Ayrıca İran Irak, Libya ve Suriye'deki gelişmeleri, söz konusu ülkelerde desteklediği silahlı gruplar aracılığıyla etkileme potansiyeline sahiptir. Bu anlamda hem nükleer silah realitesiyle, hem de bölgedeki radikal grupları desteklemesiyle İran, bölge üzerinde istikrarsızlaştırıcı bir etkiye sahiptir ve gün geçtikçe kontrolden çıkmaktadır (Nentwig, 2023). Nitekim İsrail'le yaşadığı gerginlik sonrası İran'ın bölgede dikkate alınması gereken bir aktör olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. İsrail'in İran konsolosluğunu vurmasının ardından ABD, İran'ın muhtemel bir saldırısı karşısında İsrail'i destekleyecekleri konusunda İran'ı uyarmıştır. Fakat ABD'nin büyük bir çatışmadan kaçındığı bilgisi İran'ın ABD uyarılarını dikkate almayarak insansız hava araçlarıyla İsrail'e saldırısını cesaretlendirmiştir. ABD uyarılarının bölgesel bir devlet tarafından dikkate alınmaması, ABD'nin hegemonik saygınlığını yitirdiği şeklinde yorumlanabilir. Zira geçmiş dönemlerde bu tarz uyarılar çok daha etkili olmuştur. Nitekim ABD'nin Yakın Doğu politikası ABD'nin bölgeden çekilmek istediğine dair bölgede var olan algıyı güçlendirmektedir. Bu durum ABD'nin hegemonya sorumluluklarını peyderpey terk ettiği, -hatta kimilerine göre belki de süpergüç statüsünden büyük güç statüsüne evrildiği- şeklinde yorumlanabilir (Sagatz, 2024).⁷

Diğer yandan Putin yönetimi altında yeniden uluslararası siyasette etkili bir aktör olarak öne çıkan Rusya, komşularına karşı saldırgan politikalarıyla gündeme gelmektedir. Rusya 2008 yılında Gürcistan'a, 2014 yılında ise Ukrayna'ya askeri müdahale gerçekleştirmiş ve bu müdahalenin sonucunda Kırım'ı ilhak etmiştir. Nitekim Rusya'nın bölgedeki kuvvet kullanımı karşısında ABD ve AB'nin yetersiz tepkileri (Bielefeld, 2022, s. 148, s. 149) Rusya'nın palazlanmasını dolaylı olarak teşvik etmiştir.⁸

Çin ve Kuzey Kore son yıllarda Doğu Asya'da ABD'nin etki sahasını daraltmaktadırlar. Etkileyici bir imparatorluk geçmişine sahip olan Çin'in, eski gücüne dönmek istemesi artık bir sır değildir. Çin, Deng yönetimi altında 1978 yılında liberal ekonomiye eklenme kararı almasına karşın, askeri yayılma stratejisini terk etmemiştir. Bu anlamda Güney Çin Denizi'nde tarihsel hak iddia eden Çin, burada yapay adalar inşa ederek egemenlik alanını genişletme yoluna gitmektedir. Kısaca Çin, egemenlik iddialarıyla bölgedeki etkisini artırma niyetindedir.⁹ Öte yandan Kuzey Kore'nin bir nükleer güç olarak ortaya çıkması bölgesel düzeni -hatta uluslararası düzeni- ve ABD'nin bölgedeki hareket kabiliyetini etkileyen önemli gelişmelerden biridir. Kuzey Kore'nin, bölgede yarattığı tedirginliğin yanı sıra, ABD'yi nükleer başlıklı bir balistik füzeyle vurma ihtimali ABD yönetimi için endişe vericidir Bielefeld vd., 2022, ss. 149-150).

ABD hegemonyasının düşüşü konusunda tanıklık ettiğimiz şey aslında bir bütün olarak ABD'nin sorumluluklarını yerine getirmemesinden kaynaklanmaktadır. Zira uluslararası düzenin kurallara uygun işlemesi öncelikli olarak hegemonyanın sorumluluğundadır (Hening, 1985, Akt. Kocs, 2019, s. 179). Buna karşın ABD çoğu zaman üstünlüğünü kullanarak, çıkarlarıyla çatışan uluslararası kural ve kurulları delmektedir (Mazarr, 2017). Büyük güçlerin sistemin temel ilkelerine uymaları ve diğer devletlerin buna tanıklık etmeleri uluslararası düzenin istikrarı açısından önemlidir. Dominant devletin yerleşik kuralları kendi çıkarları doğrultusunda yorumladığı algısı uluslararası düzenin meşruiyetine gölge düşürmektedir. Dolayısıyla meşruiyeti tartışmalı bir uluslararası düzenin

⁷ ABD'nin Yakın Doğu'nun yanı sıra Avrupa'ya dair ilgisini de kaybedeceği ve önümüzdeki dönemde Doğu Asya ve Çin'e yöneleceğine dair tartışmalar bulunmaktadır. Sagatz.

⁸ ABD ve AB Kırım ilhakına ekonomik yaptırımlarla karşılık vermiştir.

⁹ Çin Dış Politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ebru Esen, "Çin Dış Politikasında Sürdürülebilirlik ve Değişim", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Çin Denizi hakkındaki egemenlik taleplerine karşısında ABD bölgedeki diğer önemli devletler olan Avusturya ve Japonya ile ittifakını güçlendirerek tepki vermiştir. Bielefeld, s. 149.

kuralları diğer devletler için de giderek geçerliliğini yitirecektir (Mazarr, 2017).¹⁰ Kısaca uluslararası düzenin kurallarını ulusal çıkarları için delen bir hegemon, ne sistemin paydaş üyelerinden biri olarak görevini, ne de diğer devletlere örnek olma ve onları denetleme sorumluluğunu yerine getirebilecektir.

5. HEGEMONİK ULUSLARARASI DÜZENİN GELECEĞİ

Uluslararası politika bir dönüşüm içerisindedir. Bu dönüşüm ABD hegemonyasının geleceğini de etkilemektedir. Bir taraftan uluslararası sistemdeki diğer büyük güçlerinin yükselişi, diğer taraftan ise küresel sorunların artması hem uluslararası düzenin, hem de ABD hegemonyasının geleceğini doğrudan etkilemektedir. Fakat ABD hegemonyasının sürüp sürmeyeceği, öncelikli olarak ABD'nin kendi tutumundan kaynaklı olacaktır. Daha açık bir ifadeyle, her ne kadar diğer devletlerin güç artırması nedeniyle, ABD hegemonyası çeşitli alanlarda ve bölgelerde bir meydan okumayla karşılaşsa da, ABD hala dünyanın en güçlü devletidir ve bu durum kısa süre içerisinde değişecek gibi değildir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe ABD hegemonyasının düşüşte olduğuna dair şüphe yoktur. Ancak ne düşüşün sebepleri, ne de Amerikan yüzyılı sonrasında ne geleceğine dair bir fikir birliği vardır. Bu anlamda ABD hegemonyasının düşüşü kimilerine göre Çin ve Rusya gibi devletlerin yükselişleriyle gerekçelendirilebilirken, diğerleri bunun tamamen ABD kaynaklı olduğunu ileri sürmektedirler. Esasen bu gelişmeler bir bütünün iki parçası gibidir. Zira genel anlamda uluslararası düzen, özelden ise hegemonya güç ve meşruiyet bileşkesine dayanmaktadır. Farklı bir ifadeyle bir devletin hegemonya statüsünü koruması, güç üstünlüğünün yanı sıra uluslararası toplum tarafından meşru olarak algılanmasına bağlıdır. Bu anlamda nispi olarak gücü azalan ama aynı zamanda uluslararası kural ve kurumlara uymakta giderek daha isteksiz hale gelen ve hegemonik sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınan bir devletin liderlik konumundan gerileyeceği kesin gibidir.

Benzer şekilde ABD hegemonyasının zayıflığının uluslararası düzenin geleceği için ne anlam ifade ettiği hakkında da tartışmalar sürmektedir. ABD hegemonyasının revize edilerek sürdürülmesi, ABD hegemonyasının yerini Çin'in alması, ABD ve Çin arasında yeni bir Soğuk Savaş yaşanması, çok kutuplu ya da hegemonsuz bir uluslararası düzen veya küresel yönetim gibi çeşitli ihtimaller bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle uluslararası ilişkilerde bir güç kayması yaşandığı kabul edilmekle birlikte, söz konusu güç kaymasının nelere yol açabileceği henüz netlik kazanmamıştır (Saxer, 2023, s. 1).

Önümüzdeki yıllarda uluslararası düzende bir hegemonya değişikliği meydana gelmesi ya da hegemonsuz bir döneme geçilmesi ihtimaller dahilindedir. Böyle bir durumun uluslararası düzeni ne yönde etkileyeceği sıkça tartışılan konular arasındadır. Geçmiş tecrübeler bir hegemonyanın çöküşünün, lideri olduğu uluslararası düzenin de sonunu getirdiği yönündedir. Diğer bir ifadeyle hegemonya, zayıflamasıyla birlikte kurucusu olduğu uluslararası düzeni savunma yeteneğini de kaybetmektedir. Böyle bir durumda hegemonya rakip güç ya da güçlerin meydan okumasıyla karşılaşmaktadır. Nitekim yükselmekte olan tarafın hegemonik savaşı kazanması ya da bu savaşın ardından üçüncü bir devletin hegemonya konumuna erişmesi durumunda, yeni liderin çıkarlarına uygun bir uluslararası düzen inşa edilmektedir (Menzel, 2004, ss. 21-22). Dolayısıyla kurulacak düzen yeni hegemon devletin siyasi, ekonomik ve ideolojik yansıması olarak kabul edilebilir. (Gilpin, 1981, s. 199). Hegemonik liderliğin Britanya'dan ABD'ye geçmesi bu durumun bir istisnası olarak görülebilir. 20. Yüzyılda gerçekleşen barışçıl geçiş iki devletin Anglo-Sakson kültürüne (Kupchan, 2014, s. 21, s. 54) ve uluslararası düzenin liberal kimliğine bağlı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Britanya tarafından temelleri atılan liberal uluslararası düzen, ABD tarafından geliştirilmiş ve sınırları genişletilmiştir. Bu anlamda liberal uluslararası düzen, sürekliliğini sağlamakla birlikte lider devlet değişmiştir.

Hegemonik uluslararası düzenin dönüşümü çoğu zaman hegemonik geçiş şeklinde tecrübe edilmiştir. Ancak literatürde bu konuda fikir ayrılığı bulunmaktadır. Örneğin realistlere göre hegemonya şeklinde kurulan bir uluslararası düzen hegemon devlet olmaksızın sürdürülemez. Gilpin'e göre "*uluslararası düzen, kendisini yaratan devletin gücüne ve liderliğine bağlı siyasi bir oluşumdur*" (Ikenberry, 2014, s. 105). Yine Kissinger'e göre hegemonya uluslararası düzenin devamlılığı açısından belirleyicidir. Kissinger'a göre bazı durumlarda uluslararası düzen, temel unsurlarından biri artık var olmadığı ya da rolünü oynamayı bıraktığı için çöker (Kissinger, Dünya Düzeni, 2016, ss. 398-399). Bu görüşün karşısında yer alan liberal kuramsalcıların savına göre bir hegemonya çökse dahi, hegemon devlet tarafından oluşturulan düzenler varlıklarını sürdürebilirler. Liberal kuramsalcılara göre düzenden fayda sağlayan devletler, uluslararası düzenin kural ve kurumlarına uymayı sürdürecektirler. Farklı bir ifadeyle hegemonya sonrası dönem, yerleşik hale gelmiş uluslararası işbirliğiyle devam ettirilebilir. Hatta şiddet yoluyla kurulmasına rağmen, işbirliğiyle sürdürülen bir uluslararası düzenin daha istikrarlı olacağı şeklinde

¹⁰ Mazarr bu durumu 1930'larda Japonya'nın içerisinde bulunduğu duruma benzetmektedir. MC'nin destekçilerinden biri olan Japonya söz konusu sistemi ırkçı ve anglo-amerikan olarak değerlendirmiştir. Diğer başka sebeplerin de etkisiyle Japonya MC'den çıkmış ve Mihver İttifakına katılmıştır. Bu gelişmelerin ardından İkinci Dünya Savaşı Patlak vermiştir. Mazarr, 2017.

bir inanç bulunmaktadır (Menzel, 2004, s. 13). Keohan'ın sözleriyle: devletler arasında oluşturulan işbirliği süreci içerisinde “öylesine ilerlemiştir ki, kendi kurallarını, örgütlerini ve farklı alanlarda uluslararası rejimlerini meydana getirmiştir. Bunun neticesinde hegemonya sonrası istikrar bile mümkün olabilmektedir” (Eralp, 2010, s. 165).

Yukarıda ifade edildiği üzere, yakın bir gelecekte ABD hegemonyasının yerini alabilecek bir devlet yoktur. İlerleyen yıllarda bir hegemonik değişimin ortaya çıkması ise -nükleer risk göz önünde bulundurulursa- büyük bir ihtimalle barış içerisinde gerçekleştirilecektir. Ancak liderlik değişse ya da hegemonsuz bir döneme geçilse dahi, kısa vadede liberal uluslararası düzenin değişmesi çok gerçekçi değildir. Zira uluslararası sistemdeki tüm aktörler az çok liberal düzene entegre durumdadır. Farklı bir ifadeyle, liderliğe en yakın isim olan Çin dahil tüm devletler, liberal uluslararası düzenden fayda sağlamaktadırlar, hatta sahip oldukları rekabet gücünü söz konusu düzene borçludurlar.

Ayrıca liberal uluslararası düzen karşısında sunulabilecek ve devletler tarafından kabul görebilecek gerçek bir alternatif de yoktur (Ikenberry, 2009, s. 155). Daha açık bir ifadeyle, yükselmekte olan devlet -ki şu anda en güçlü hegemonya adayı Çin'dir- maddi yetenekler açısından ABD'yi geçse dahi, liberal uluslararası düzeni dönüştürebileceği kesin değildir. Hegemonya adayı, uluslararası topluma meşru ve işlevsel bir uluslararası düzen alternatifi sunmak zorundadır. Dolayısıyla mevcut uluslararası düzenden radikal bir dönüş öngörümündeki dönemde çok mümkün görünmemektedir (Ikenberry, 2014, s. 106). Sistemdeki hiyerarşinin zorlanması eninde sonunda uluslararası düzenin revizyonu ile sonuçlanacaktır. Bu anlamda rakip devletler güçlendikçe, liberal uluslararası düzende daha fazla katılım talep edeceklerdir. Nitekim liberal düzenin yükselen güçlerin yetki ve hak taleplerini karşılayabilecek şekilde inşa edilmiş olması, uluslararası düzenin daha kapsayıcı, çoğulcu ve demokratik bir şekilde revize edilmesini mümkün kılmaktadır (Ikenberry, 2014, s. 106; Mazarr, 2017). Öte yandan yükselen bir devletin sistem içerisinde gücüyle orantılı bir rol elde edememesi, (Kissinger, Dünya Düzeni, 2016, s. 398-399) gelecekte uluslararası düzenin istikrarı açısından başlıca tehlikelerden birini oluşturacaktır.

Devletlerin liberal uluslararası düzene bu derece entegre olması nedeniyle, uluslararası düzen bir hegemon -bu durumda ABD'ye- daha az bağlıdır (Ikenberry, 2014, s. 105). Bu bakımdan ABD sonrası liberal uluslararası düzenin sürmesi mümkündür. Zira tarihsel gelişim göz önünde bulundurulduğunda hegemonik olmayan uluslararası düzenlere de rastlanmaktadır. Bir uluslararası düzenin sürdürülebilirliği güç ve meşruiyet unsurlarının dengede olmasına bağlıdır. Dolayısıyla her ne kadar bir uluslararası düzenin küresel boyut kazanmasında hegemonya önemli olsa da, alışkanlık kazanmış bir uluslararası düzenin sürmesi hegemon devlet olmaksızın da mümkündür. Bu anlamda liberal uluslararası düzenin sürdürülebilirliği, sistem üyelerinin liberal düzenden fayda sağlamaları ve yine, yerleşik kural ve kurumlara uymalarına bağlıdır. Diğer yandan her ne kadar mevcut uluslararası düzen kurumsal bir kimlik kazanmış olsa da, sürmesi güç ile desteklenmesine bağlıdır. Hegemonsuz bir dünyada bu görev öncelikli olarak büyük güçlere düşecektir. Zira bir uluslararası düzen sponsor ve koruyucu/koruyuculara gereksinim duymaktadır. Dolayısıyla hegemonun bulunmadığı bir sistemde uluslararası düzen, Avrupa Ahengi benzeri büyük güç yönetimine ihtiyaç duyacaktır.

6. SONUÇ

Küresel bir hegemonyanın varlığı, uluslararası düzenin bütünleşik bir yapıya kavuşmasında ve sürdürülmesinde belirleyici olmuştur. Hegemonya, orantısız güç üstünlüğüyle uluslararası sistemdeki diğer devletlerden ayrılır ve bu durum ona uluslararası düzeni organize etme yeteneği kazandırır. Ancak bir hegemonyanın oluşabilmesi için sadece güç üstünlüğü yeterli değildir. Hegemonya güç ve rıza bileşkesine dayanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bir hegemonyadan söz edebilmek için, dominant aktör ve diğer devletler arasında belirgin bir güç asimetrisinin yanı sıra, sistem üyelerinin bir hegemonya meydana getirmek yönünde iradeleri bulunmalıdır. Bu aşamada dominant devletin hegemonya sorumluluğunu üstlenme niyeti kadar, sistemin diğer üyelerinin güç üstünlüğünü elinde bulunduran devletin liderliğini kabul etmeleri önem arz etmektedir. Dolayısıyla uluslararası düzenin sürdürülebilirliği, kurulacak düzenin lider devletin yanı sıra diğer devletlerin de çıkarlarıyla örtüşmesine bağlıdır.

Uluslararası politikada bir dönüşüm içerisindedir. Bunda ABD hegemonyasının doğasında meydana gelen değişimin önemli bir payı vardır. 2000'li yıllarla birlikte ABD birçok yönüyle kurucusu olduğu liberal uluslararası düzene aykırı bir tutum sergilemiştir. Bu tarihten sonra ABD, çok taraflılıktan tek taraflı siyasete yönelmiş ve çıkarları gerektirdiğinde uluslararası düzenin istikrarını geri planda tutabileceğini göstermiştir. ABD'nin düzenleyici güç olarak uluslararası kurum ve kurallara uymakta isteksiz davranması, ABD'nin hegemonya imajını zedelediği gibi, uluslararası düzenin de meşruiyetini tartışmalı hale getirmektedir. Zira yumuşak güç hegemonyanın önemli güç unsurlarından biridir. Hegemonyanın uluslararası siyasetteki örnek tutumu ise yumuşak gücünün önemli parametrelerinden birini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle uluslararası düzenin kurucusu konumundaki hegemon devletin dahi uymakta isteksiz davrandığı bir düzene, diğer devletleri uyması beklenemez. Bu durum ise eninde sonunda uluslararası düzenin istikrarsızlığıyla sonuçlanacaktır.

Uluslararası sistemde yaşanan güç kayması, ABD hegemonyasının birçok konuda ve bölgede rekabetle karşılaşmasına neden olmuştur. ABD hala dünyanın en güçlü devleti olmakla birlikte, yükselen devletlerle

arasındaki güç asimetrisi giderek azalmaktadır. Diğer yandan kimi devletlerin bölgelerinde etkinlik kazanması, ABD'nin jeopolitik hakimiyet alanının daralmasıyla sonuçlanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle İran, Kuzey Kore, Rusya ve Çin'in bölgelerinde uluslararası hukuka aykırı faaliyetlerde bulunmaları ve ABD'nin bu durum karşısında yeterince tepki göster(e)memesi ABD hegemonyasının saygınlığı kadar, uluslararası düzene de zarar vermektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ideolojik rekabetin gölgesinde kalan sorunlar uluslararası politikanın gündemine taşınması ABD liderliğini yeni bir meydan okumayla karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde iklim değişikliği, küresel terörizm, silahların yayılması gibi geleneksel yöntemlerle çözülemeyecek küresel sorunlar uluslararası ilişkilerin odağı haline gelmiştir. Ayrıca bölgesel çatışmalar ve şiddet yoluyla toprak kazanımı yeniden uluslararası düzeni tehdit eden konular arasına girmiştir. Tüm bu sorunlarla mücadele edilmesi uluslararası toplumun işbirliğini, işbirliği ise hegemon devletin etkili yönetimini gerekli kılmıştır. Ancak ABD küresel sorunların aşılması noktasında beklenen liderliği üstlenmediği gibi, rejimlere dahil olmak konusunda da kararsız davranmaktadır. Dahası, bazı araştırmacılara göre ABD'nin sergilediği siyaset herhangi bir çatışma içerisine çekilmek istemediğini göstermektedir. Bu nedenle, ABD'nin gelecek yıllarda ulusal çıkarı olmayan bölgelerden geri çekilmesi beklenen gelişmeler arasındadır. Dolayısıyla ABD'nin sorumluluk sahibi hegemonya konumundan, giderek düzenleyici güç fonksiyonu üstlenmeyen süpergüç statüsüne doğru evrildiği ileri sürülebilir.

ABD ve yükselen güçlerin hegemonik liderlik için mücadeleleri önümüzdeki yıllarda uluslararası ilişkilerin odak konusu olmaya devam edecektir. Zira ABD hegemonyasında meydana gelen düşüş sadece ABD ve muhtemel hegemonyalar olan Çin ve Rusya'nın değil, liberal uluslararası düzenin de geleceğini etkileme potansiyeline sahiptir. ABD hegemonyasındaki zayıflamanın uluslararası düzenin istikrarını etkilediğine şüphe yoktur. Diğer yandan sistem üyelerinin mevcut düzene fazlasıyla entegre olmaları ve bu düzen karşısında gerçek bir alternatifin bulunmaması, liberal uluslararası düzenin bir hegemonya değişimi halinde ya da hegemonsuz bir döneme geçilmesi durumunda dahi süreceğine dair umutları artırmaktadır.

KAYNAKÇA

“ABD Askeri Ne Zaman Çekilecek? Irak Başbakanı Sudani Yanıtladı”, (31 Mayıs 2024), *Habertürk TV*.

Bielefeld, A., M. Thaler, H. Vieider ve N.Zambanini. (2022). Hegemonie: Der Wandel US-amerikanischer Führung, M. Senn ve A. Kraxberger (Ed.), **Eine Welt der Ordnungen: weltpolitische Ordnungsformen des 20. Und 21. Jahrhunderts**, (ss. 127-166), Innsbruck: Innsbruck University Press.

Benz, A. (2018), Legitimität und Autorität in der globalen Ordnung, M. Albert, N. Deitelhoff ve G. Hellmann (Ed.), **Ordnung und Regieren in der Weltgesellschaft**, (ss. 329-352), Wiesbaden: Springer Fachmedien GMBH.

“BM raporlarından UCM'yi tehdit eden ABD ve İsrail'e tepki”, (10 Mayıs 2024), *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bm-raporlarından-ucmyi-tehdit-eden-abd-ve-israile-tepki-856778.html>, (18 Mayıs 2024).

Bostanoğlu, B. (2009). Uluslararası İlişkilerde Metodoloji Tartışmaları ve Robert W. Cox, B. Bostanoğlu ve M. A. Okur (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram Hegemonya – Medeniyetler ve Robert W. Cox**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi,

Brock, L. (2018), “Die Ordnung der Weltgesellschaft Zwischen Staatenanarchie und Weltstaatlichkeit”, M. Albert, N. Deitelhoff ve G. Hellmann (Ed.), **Ordnung und Regieren in der Weltgesellschaft**, (ss. 15- 66), Wiesbaden: Springer Fachmedien GMBH.

Brühl, T. (2018). “Exklusion durch Inklusion Akteurskonstellationen in der Global Governance”, **Ordnung und Regieren in der Weltgesellschaft**, M. Albert, N. Deitelhoff ve G. Hellmann (Ed.), Wiesbaden: Springer Fachmedien GmbH.

Chomsky N. ve Vltchek A. (2017), **On Western Terrorism From Hiroshima to Drone Warfare**, (İkinci Baskı), London: Pluto Press.

Cox, R. W., ve T. J. Sinclair, (2016). **Dünya Düzenine Yaklaşımlar**, (Çev.: E. Çınar ve S. Çelik), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1996).

Cziempel, E. (27 Kasım 2002). “Die amerikanische Weltordnung”, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 48/2002, <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/26586/die-amerikanische-weltordnung/>, (30 Nisan 2024).

“Das iranische Atomprogramm”, (14 Mart 2024), *Auswärtiges Amt*, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/laender/iran-node/wiener-nuklearvereinbarung-atomprogramm-iran/202458>, (30 Nisan 2024).

Dashti, Z. (2021). “Afganistan'da Taliban'ın İktidara Gelmesi ile Yaşanan iç ve Dış Göç Krizi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(4), (ss. 381-403).

Erşen, E. (2014) Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti, Ş. Kardaş ve A. Balcı, (Ed.) **Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, (ss. 57-78), 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

- Eralp A. (2010). Hegemonya, A. Eralp (Der.) **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ss. 155-182), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gilpin. R. (1981). **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldstein J. S. ve J. P. Pevehouse, (2015). **Uluslararası İlişkiler**, (Çev.: H. Özdemir), Ankara: BB101 Yayınları.
- Hacke, Ch. (2017). Weltordnung, L. Kühnhardt ve T. Mayer, (Ed.) **Bonner Enzyklopädie der Globalität**, SpringerLink.
- Heywood, A. (2013). **Küresel Siyaset**, (Çev. N. Uslu ve H. Özdemir), Ankara: Liberte Yayınları.
- Ikenberry, G. J. (2014). Power, Order and Change in World Politics, G. John Ikenberry (Ed.), **Power, Order, and Change in World Politics**, (ss. 21-49) Cambridge University Press.
- Ikenberry, G. J. (Ocak 2018). The end of liberal international order?, *International Affairs*, Cilt 94, Sayı 1, (ss. 7–23), <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
- Ikenberry, G. J. (2009). Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order, Princeton: Princeton University Press.
- Joffe, Joseph, (23 Ekim 2019). “İst die Weltmacht USA erledigt?“, *Zeit Online*, <https://www.zeit.de/politik/ausland/2019-10/usa-hegemonie-vorherrschaft-donald-trump>, (31 Mayıs 2024).
- Kennert M. (2015), “Die Mär von der multipolaren Weltordnung Hegemonie in der Sicherheitspolitik des 21. Jahrhunderts”, *Arbeitspapier Sicherheitspolitik*, Nr. 5/2015, https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/arbeitspapier_sicherheitspolitik_5_2015.pdf, (31 Mayıs 2024).
- Kissinger, H., (2016). **Dünya Düzeni**, (Çev.: S. S. Gül), İstanbul: Boyner Yayınları.
- Krell G. ve Schlotter P., (2015). Weltordnungskonzepte in den Internationalen Beziehungen, C. Masala ve F. Sauer (Ed.), **Handbuch Internationale Beziehungen**, 2. Baskı, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Kocs, St. A. (2019). **International Order: A Political History**, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Kupchan, Ch. A. (2014). Unpacking Hegemony: The Social Foundations of Hierarchical Order, G. John Ikenberry (Ed.), **Power, Order and Change in World Politics**, (ss. 17-60), Cambridge: Cambridge University Press.
- Kurtbağ, Ö. (Eylül 2020). “ABD Liderliğindeki Liberal Uluslararası Düzenin Sonu Tartışması: Liberalizmin Krizi ve Geleceği”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* Cilt 8, Sayı 2, ISSN 2147-6926, (ss. 379-403), DOI: 10.14782/marmarasbd.710696
- Maull, H. W. (2020). “Die internationale Ordnung: Bestandsaufnahme und Ausblick”, *SIRIUS – Zeitschrift für Strategische Analysen*, vol. 4, no. 1, pp. 3-23, <https://doi.org/10.1515/sirius-2020-1002>.
- Mazarr, M. J. (2017). “The Once and Futur Order What Comes After Hegemony”, *Foreign Affairs*, 96(1), (ss. 25-32)
- Menzel, U. “Konkurierende Weltordnungen in historischer Perspektive”, *KAS /Auslandsinformationen* 20.2004,6. S. 4-25, (30 Nisan 2024).
- Münkler, H., (2005). **Imperien: die Logik der Weltherrschaft - vom Alten Rom bis zu den Vereinigten Staaten**, Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Nentwig, E. (31 Mart 2023), “İran: Regionalmacht am Kipppunkt”, *Die Reserve*, <https://www.reservistenverband.de/magazin-die-reserve/iran-regionalmacht-am-kipppunkt/> (30 Nisan 2024).
- Nye, J. S. (17 Nisan 2024), “Is Amerika in Decline?” <https://time.com/6967600/america-decline/>, (21 Nisan 2024).
- Nye, J. S., (Ocak 2019), “The rise and fall of American hegemony from Wilson to Trump”, *International Affairs*, Cilt 95, Sayı 1, ss. 63-80.
- Okur, M. A. (2009). “Robert W. Cox, Sivil Toplum ve Medeniyetler: Posthegemonik Bir Dünya Düzeni İçin Ontolojik Arayışlar”, B. Bostanoğlu ve M. A. Okur (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram Hegemonya – Medeniyetler ve Robert W. Cox**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sagatz, K. (15 Nisan 2024). “Der Angriff auf Israel bei „Caren Miosga: Das Ende der USA als Weltmacht?“, *Tagesspiegel*, <https://www.tagesspiegel.de/kultur/der-angriff-auf-israel-bei-caren-miosga-das-ende-der-usa-als-weltmacht-11516171.html>, (18 Mayıs 2024).
- Saxer, M. (26 Ekim 2023). “Ringens um die Weltordnung” *Internationale Politik und Gesellschaft*, https://www.academia.edu/109274465/Ringen_um_die_Weltordnung, (18 Nisan 2024).
- Schaller, Ch. (11 Aralık 2019). “»America First« – Wie Präsident Trump das Völkerrecht strapaziert”, *SWP-Studie*, 2019/S 27, <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019S27/>, (20 Nisan 2024).
- “Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America – Sharpening the American Military’s Competitive Edge”, (2018), *US Department of Defense*, <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>, (20 Nisan 2024).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -
